

ID: 119118

Bezplatná obhajoba

Při rozhodování o nároku na bezplatnou obhajobu musí soud vycházet primárně z aktuální majetkové situace a výdělkových možností obviněného. Pokud nárok na bezplatnou obhajobu nepřizná pouze na základě možnosti dosáhnout příjmů v blíže neurčené budoucnosti a odhlédne od aktuální situace, postupuje v rozporu s čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Důvodem pro nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu nemůže být rozhodnutí žadatele spadající do samotného jádra ústavně chráněného soukromého a rodinného života (zde rozhodnutí žadatelky mít dítě).

(Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 2653/24 ze dne 3.12.2024)

Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti stěžovatelky: D. B., zastoupená Mgr. J.B., advokátem, sídlem Ch., proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. června 2024 č. j. 4 To 233/2024-13 a usnesení Okresního soudu v Lounech ze dne 14. května 2024 č. j. 0 Nt 1051/2024-2, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Lounech jako účastníků řízení tak, že usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. června 2024 č. j. 4 To 233/2024-13 bylo porušeno stěžovatelčino právo na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. června 2024 č. j. 4 To 233/2024-13 se ruší. Ve zbývajícím rozsahu se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Proti stěžovatce je vedeno trestní řízení pro přečiny úvěrového podvodu, poškození cizích práv a podvodu. Stěžovatelka požádala o bezplatnou obhajobu.

2. Okresní soud v Lounech stěžovatce bezplatnou obhajobu napadeným usnesením nepřiznal. Poukázal na to, že jí nic nebrání opatřit si finanční prostředky zejména prací či jinou výdělečnou činností, neboť nemá žádné zdravotní omezení a její dcera chodí do školky. U osob práce schopných není aktuální nedostatek finančních prostředků důvodem pro přiznání bezplatné obhajoby. Stěžovatelka nesplácí žádnou půjčku, není v exekuci ani v insolventi, kromě nákladů na živobytí nemá žádné mimořádné náklady.

3. Stěžovatelka podala proti tomuto usnesení stížnost, v níž nově poukázala na to, že je v úpadku a bylo jí povoleno oddlužení a rovněž že je v rizikovém těhotenství, což jí objektivně brání najít si zaměstnání.

4. Krajský soud v Ústí nad Labem napadeným usnesením stížnost zamítl. Poukázal na to, že stěžovatelka je v produktivním věku, nemá závažný zdravotní hendikep a není zcela bez příjmů a prostředků. Stěžovatelka má vůli najít si zaměstnání, v čemž jí aktuálně brání rizikové těhotenství. To je však pouze dočasná životní situace, pro kterou se stěžovatelka sama rozhodla v době, kdy čelí trestnímu stíhání. Ve vztahu k insolventi stěžovatelky krajský soud vyjádřil podiv nad tím, že dříve

policejnímu orgánu při výslechu tvrdila, že nemá exekuce ani půjčky. I tato okolnost je každopádně jen přechodná a záleží na stěžovatelce, jak se s ní vypořádá. Krajský soud rovněž poukázal na to, že si stěžovatelka i přes tvrzenou nemajetnost pronajala rodinný dům, což je bezesporu spojeno s vyššími náklady než nájem bytu.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka namítá porušení svého práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, dále jen "Listina") a práva na bezplatnou obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny). Soudy svá rozhodnutí odůvodnily formalisticky a v rozporu s judikaturou Ústavního soudu. Zejména krajský soud zcela ignoroval důkazy o nedostatku prostředků na straně stěžovatelky a nemožnosti si je opatřit a bagatelizoval stěžovatelčino rizikové těhotenství i probíhající insolvenční řízení. Ani po narození dítěte stěžovatelka pravděpodobně nebude schopna nastoupit do práce z důvodu péče o dítě. V nynější situaci stěžovatelka nemůže pracovat bez ohrožení svého zdraví i zdraví svého nenarozeného dítěte. Ani insolvenční nelze označit za okolnost přechodné povahy, jde o roky trvající proces, v jehož rámci je dlužník výrazně omezen v dispozici se svým majetkem. Krajský soud se zaměřil pouze na možnost budoucích příjmů stěžovatelky, takový postup však aktuální judikatura Ústavního soudu odmítá.

6. Účastníci řízení se k ústavní stížnosti nevyjádřili.

III. Posouzení věci Ústavním soudem

7. Ústavně zaručené právo na obhajobu [čl. 40 odst. 3 Listiny; viz též čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dále jen "Úmluva"] je vedle presumpce neviný základní podmínkou spravedlivého trestního procesu (náleze ze dne 25. září 1996 sp. zn. III. ÚS 83/96, N 87/6 SbNU 123, vyhlášený pod č. [293/1996](#) Sb.). Jeho součástí je i právo obviněného, který si pro svou nemajetnost nemůže zcela nebo zčásti sám hradit náklady obhajoby, na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu, a tomu korespondující povinnost soudu rozhodnout o tom, že náklady obhajoby ponese zcela nebo zčásti stát (náleze ze dne 7. dubna 2010 sp. zn. I. ÚS 22/10, N 77/57 SbNU 43, body 16 a 20). Právo na obhajobu je subjektivním právem, má však přímý vliv též na naplnění objektivní hodnoty spočívající ve zjištění a spravedlivém potrestání pachatele trestného činu (náleze ze dne 13. září 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16, N 174/82 SbNU 693, bod 13).

8. Ústavní soud k otázce nároku na bezplatnou obhajobu přistupuje velmi zdrženlivě, neboť její posouzení do značné míry závisí na uvážení trestních soudů (náleze ze dne 1. února 2022 sp. zn. III. ÚS 3501/20, N 12/110 SbNU 115, bod 15). Úkolem Ústavního soudu není jejich činnost v tomto směru nahrazovat. Důvod k zásahu Ústavního soudu nastane teprve v situaci, kdy jsou závěry trestních soudů v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, zatíženy zjevným logickým rozparem, případně svévolné (nejsou opřeny o konkrétní skutková zjištění či srozumitelná kritéria). Samo o sobě nestačí, že by Ústavní soud hodnotil relevantní skutečnosti odlišně (náleze ze dne 10. června 2024 sp. zn. II. ÚS 483/23, bod 12, či usnesení ze dne 20. listopadu 2018 sp. zn. III. ÚS 3495/18, bod 9).

9. V tomto případě trestní soudy postavily svá rozhodnutí na tzv. majetkové potencialitě stěžovatelky. Toto kritérium sice starší judikatura Ústavního soudu, obsažená ovšem jen v usneseních, bez dalšího akceptovala, v poslední době je však v některých případech upozadila (citovaný náleze II. ÚS 483/23, bod 16; též náleze ze dne 16. února 2021 sp. zn. III. ÚS 3582/20, N 35/104 SbNU 379, bod 19, a ze dne 31. ledna 2023 sp. zn. IV. ÚS 2198/22, body 11 a 15). V náleze ze dne 23. dubna 2019 sp. zn. I. ÚS 3966/17, N 69/93 SbNU 341, označil Ústavní soud za neústavní to, že soudy tehdejšímu stěžovateli nepřiznaly bezplatnou obhajobu s odkazem na pouhou hypotetickou možnost, že stěžovatel bude mít v dlouhodobém horizontu schopnost dostat svým závazkům a uhradit náklady

obhajoby. Podmínka vztahující se ke vzdálenější budoucnosti, která může, ale také nemusí nastat, nemá oporu v zákoně. Při rozhodování o tom, zda má obviněný dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, jsou soudy povinny vycházet ze skutkového stavu v době rozhodování (nález ze dne 8. října 2019 sp. zn. IV. ÚS 2590/19, N 173/96 SbNU 206, bod 11). Založí-li tedy soudy závěr o nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu na hypotetických příjmech, které by obviněný někdy v blíže neurčené budoucnosti mohl získat, poruší tím jeho právo na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny. Takovýto postup zasahuje do samotné podstaty práva na bezplatnou pomoc obhájce, protože obviněný potřebuje efektivní obhajobu právě v době probíhajícího trestního řízení, nikoli někdy v budoucnu. Stát navíc nemůže realizaci práva nemajetného obviněného na pomoc obhájce přenášet na tohoto obhájce (nález ze dne 1. září 2020 sp. zn. II. ÚS 1411/20, N 174/102 SbNU 30, bod 49).

10. Je však třeba zdůraznit, že Ústavní soud hodnocení majetkové potenciality obviněného do budoucna zcela neodmítl, o čemž svědčí již citovaný nález sp. zn. III. ÚS 3501/20 (zejména body 19 a 20). V něm Ústavní soud zdůraznil, že majetkovou potencialitu je třeba hodnotit na základě konkrétních a aktuálních skutkových zjištění. Finanční perspektivu lze dovozovat z takových okolností, jako jsou zdravotní stav, vzdělání, schopnosti a dosavadní příjmy obviněného (obdobně například usnesení ze dne 24. července 2024 sp. zn. I. ÚS 1356/24). Není ovšem možné vycházet z pouhých spekulací a hypotéz, které by nebyly založeny na učiněných zjištěních. Nelze také možnost získání dostatečného množství finančních prostředků vztahovat až k velmi vzdálené budoucnosti. Majetkovou potencialitu je tak třeba hodnotit komplexně. Ze schopnosti obviněného obstarat si do budoucna finanční prostředky prací nelze mechanicky vyvodit závěr o nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Nelze pominout, že reálná možnost zajistit si prostředky na úhradu obhajoby může být oslabována různými skutečnostmi, jako například probíhajícím exekučním či insolvenčním řízením.

11. Při rozhodování o nároku na bezplatnou obhajobu tedy soudy musí vycházet primárně z aktuální majetkové situace a výdělkových možností obviněného. Budoucí vývoj mohou zohlednit také, avšak nikoli v rovině ničím nepodložených hypotéz či spekulací.

12. Napadená rozhodnutí nejsou založena na zcela shodných důvodech, a proto je Ústavní soud posoudí samostatně.

13. Okresní soud vyšel z informací, které stěžovatelka poskytla orgánům činným v trestním řízení a které mu předal státní zástupce, jehož prostřednictvím žádala o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Z nich dovodil, že stěžovatelce nic nebrání opatřit si finanční prostředky, neboť nemá zdravotní omezení a její dcera je umístěna ve školce. Stěžovatelka zároveň nemá žádné exekuce, nesplácí půjčky a není v insolvenci, kromě nákladů na živobytí nemá jiné mimořádné náklady. To, že stěžovatelka značnou částku vynakládá na nájem rodinného domu, kompenzují příspěvky na bydlení, na dítě a na živobytí.

14. Rozhodnutí okresního soudu, opřené o jemu tehdy známé skutečnosti, z ústavního hlediska obstojí. Ústavní soud znovu odkazuje na poměrně širokou míru uvážení, kterou v této rovině trestní soudy mají a z jejichž mezí okresní soud nevybočil. Jak vyplývá z výše shrnutého vývoje judikatury, ačkoli Ústavní soud ve svých nálezech začal akcentovat posouzení aktuálních majetkových poměrů, zvažování majetkové potenciality obviněného zcela nevyloučil. Okresní soud v tomto směru zohlednil, že stěžovatelce ve výdělečné činnosti nebrání žádné objektivní překážky, přičemž tuto úvahu vztáhl k aktuální situaci a nikoli k nějaké vzdálenější budoucnosti. Ostatně i stěžovatelka, byť formálně napadla i usnesení okresního soudu, v ústavní stížnosti fakticky zpochybňovala pouze závěry krajského soudu. V části, v níž směřuje proti usnesení okresního soudu, je tudíž ústavní stížnost zjevně neopodstatněná.

15. Naproti tomu závěry krajského soudu nelze považovat za ústavně souladné. Ústavní soud připomíná, že stěžovatelka ve stížnosti proti usnesení okresního soudu poukazovala nově na své rizikové těhotenství, které jí objektivně brání najít a udržet si zaměstnání, a na to, že ji tíživá majetková situace vedla k podání insolvenčního návrhu a insolvenční soud rozhodl o zjištění úpadku a o povolení jeho řešení oddlužením.

16. Krajský soud i tyto okolnosti vyhodnotil jako přechodné, jež stěžovatelce nebrání v budoucím dosahování příjmů. Takové odůvodnění nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu však porušuje stěžovatelčino právo zaručené v čl. 40 odst. 3 Listiny. Opírá se totiž o možnost stěžovatelky dosáhnout příjmů v blíže neurčené budoucnosti a naopak zcela odhlíží od její aktuální situace, která jí skutečně objektivně znemožňuje významnějších příjmů dosáhnout.

17. Ústavní soud se v žádném případě nemůže ztotožnit ani s argumentem krajského soudu, že rizikové těhotenství stěžovatelky je pouze dočasnou životní situací, "pro kterou se sama rozhodla v době, kdy čelí trestnímu stíhání za rozhodně nikoli bagatelní majetkovou trestnou činnost". Rozhodnutí počít a donosit dítě spadá do samotného jádra ústavně chráněného práva na ochranu a na respektování soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) a nemůže být důvodem pro odepření práva na (bezplatnou) obhajobu; spekulovat (či něco naznačovat) o příčinách těhotenství nebo o důvodech a motivacích budoucích rodičů je v tomto kontextu zcela nemístné. Ústavní soud navíc již opakovaně (byť v poněkud jiné situaci) zdůraznil, že při rozhodování o nároku na bezplatnou obhajobu nelze obviněnému přičítat k tíži, že si měl svoji nepříznivou finanční situaci přivodit vlastním jednáním. Takový postup by určitou skupinu obviněných de facto vyloučil z přístupu k bezplatné obhajobě (nálezy sp. zn. I. ÚS 3966/17, bod 9, a sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 22). Tato složka práva na právní pomoc však přísluší každému bez rozdílu, tedy i nemajetným (nález ze dne 13. září 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16, N 174/82 SbNU 693, bod 21, či již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 1411/20, bod 47).

18. Krajský soud má samozřejmě pravdu, že rizikové těhotenství brání stěžovatelce v získání finančních prostředků na úhradu odměny obhájce pouze dočasně. Pomíjí však, že stěžovatelka potřebuje obhájce právě v tuto chvíli v rámci probíhajícího trestního řízení, jakož i to, že její možnost výdělků nebude omezena pouze na dobu těhotenství, ale i v době následné péče o narozené dítě.

19. Zjištění úpadku a povolení oddlužení stěžovatelky pak sice samo o sobě nemusí odůvodnit přiznání nároku na bezplatnou obhajobu (nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 20), na druhou stranu je však nelze bagatelizovat. Naopak, je třeba se vypořádat s podmínkami pro vydání takového rozhodnutí insolvenčního soudu a jeho důsledky, a to včetně případných omezení dispozičních práv dlužníka (citovaný nález sp. zn. I. ÚS 3966/17, bod 9).

20. K podivu, který krajský soud vyjádřil nad tím, že stěžovatelka dříve policejnímu orgánu tvrdila, že nemá žádné exekuce ani půjčky, a ve stížnosti nově poukázala na insolvenční řízení, které je s ní vedeno, lze jen stručně upozornit na to, že stížnost lze opřít o nové skutečnosti nebo důkazy (§ 145 odst. 2 trestního řádu). Tyto skutečnosti mohou být stěžovateli známy již dříve, a přesto je může uplatnit až ve stížnosti (GRIVNA, T. § 145 in ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, cit. dle Beck-online). To, že stěžovatelka zmínila insolvenční návrh a rozhodnutí soudu o zjištění úpadku až ve stížnosti, jí tedy samo o sobě nelze klást k tíži. Tato skutečnost by mohla mít vliv toliko na hodnocení věrohodnosti jejích tvrzení či vyvolat pochybnosti o jejich pravdivosti, tím směrem se však úvahy krajského soudu zřejmě neubíraly.

21. Ústavní soud rovněž považuje za nutné poukázat na to, že krajský soud za situace, kdy neshledal důvod pro přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, vůbec nezvažoval přiznání alespoň nároku na obhajobu za sníženou cenu (viz přiměřeně nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 20).

IV. Závěr

22. Z uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že krajský soud porušil stěžovatelčino právo na bezplatnou pomoc obhájce zaručené v čl. 40 odst. 3 Listiny.

23. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona č. [182/1993](#) Sb., o Ústavním soudu] a zrušil napadené usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Další články:

- [Trestní odpovědnost \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Oběť trestného činu](#)
- [Dohoda o vině a trestu](#)
- [Zajištění nároku poškozeného](#)
- [Práva obviněného \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Vydání příkazu k dodání do výkonu trestu](#)
- [Neoprávněná činnost pro cizí moc](#)
- [Kvalifikace skutku](#)
- [Odnětí věci rozhodujícímu soudci \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Náhradní trest](#)
- [Výkon trestu](#)